

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 9, 2013

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 336.018

О. О. Драган,

старший викладач, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

АНАЛІЗ БЮДЖЕТУ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

О. О. Dragan,

Senior Lecturer, Ukrainian State University of Finance and International Trade, Kiev

ANALYSIS OF THE BUDGET OF DOMESTIC HOUSEHOLDS IN POST-CRISIS PERIOD

В статті представлено дослідження динаміки та структури бюджету домогосподарств в Україні в 2008-2013 рр. Виявлено вплив фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. на доходи та витрати населення.

In this article it is presented the researches the dynamics and structure of the budget of household in Ukraine in 2008-2012 years. Defined the influence of the financial and economic crisis of 2008-2009 years on the income and expenses of population.

Ключові слова: фінанси домогосподарства, бюджет, доходи, витрати, заощадження, фінансові рішення, фінансово-економічна криза.

Keywords: finances of household, budget, income, expenses, savings, financial decisions, the financial and economic crisis.

Постановка проблеми. Домогосподарства в умовах ринкової економіки відіграють важливу роль у створенні умов розвитку національної економіки, забезпечуючи процес виробництва трудовими, грошовими, інвестиційними ресурсами, створюючи попит на товари і послуги. Особливо їх роль зростає в умовах нестабільності, коли раціональність рішень, поведінки домогосподарств впливає на стійкість основних параметрів рівноваги соціально-економічної й фінансової систем; визначає напрями розподілу доходів та їх використання, формування заощаджень та їх інвестиційне спрямування; обумовлює формування вартості основних ресурсів тощо.

Криза, яка спостерігалась в Україні в 2008-2009 рр., значно вплинула на стан соціально-економічного розвитку, а відповідно й на домогосподарства країни. За розрахунками МВФ [1] ВВП України, розрахований у доларах США, в 2009 р. скоротився на 35,6%. Відповідно офіційним даними Уряду України спад ВВП в 2009 р. у порівнянні з 2008 р. становив 15,9%; індекс споживчих цін досягнув 12,3% (в 2009 р. – 22,3%); реальні доходи населення скоротилися на 9,8%, середньомісячна реальна заробітна плата – на 9,2%; рівень безробіття збільшився на 2,4% і досяг 8,8% [2]. Це не могло не позначитися на зміні поведінки домогосподарств, трансформації їх фінансових рішень. В контексті цього дослідження особливостей формування бюджету вітчизняних домогосподарств в посткризовий період є актуальним, а отримані висновки можуть стати основою для рекомендацій при розробці економічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження формування бюджету домогосподарств присвячено ряд робіт вітчизняних авторів, зокрема О. Ватаманюка, Ю. Воробйова, Т. Кизими, С. Панчишина й інших. Значний вклад у розвиток теорії фінансової поведінки домогосподарств внесли зарубіжні автори З. Боді, Дж. М. Кейнс, Р. Мертон, Дж. Хікс, Дж. Ходжсон й інші. В той же час проблема трансформації фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств внаслідок кризи 2008-2009 рр., зокрема щодо формування доходів та їх використання, залишається недостатньо висвітленою.

Метою статті є аналіз структури і динаміки доходів й витрат як основних складових бюджету українських домогосподарств в посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Сукупна величина доходів, отриманих домогосподарством на протязі періоду часу, формує його бюджет, який в подальшому обумовлює відповідні бюджетним обмеженням витрати, пов'язані із задоволення спільних та індивідуальних потреб. Це потребує прийняття та реалізацію фінансових рішень, зокрема рішень щодо формування структури і величини доходів; рішень щодо використання доходів; рішень щодо залучення додаткових джерел доходів.

Якщо в середньому сукупні доходи вітчизняних домогосподарств в Україні в період 1999-2008 рр. зростали на 27,6% в рік при максимальному прирості в 2008 р. на 45%, то в 2009 р. зростання номінальних доходів становило лише 4%, в 2010 р. – 15%, в 2011 р. – 10%, в 2012 р. – 11% (див. табл. 1). Темпи приросту усіх джерел формування доходів знизились. Доходи від продажу сільгосподарської продукції, доходи від підприємницької діяльності та безготівкова компенсація пільг взагалі в окремі періоди мали від'ємний приріст.

Таблиця 1
Темпи приросту ресурсів домогосподарств в 2008-2011 рр., %

Ресурси	2008	2009	2010	2011
Сукупні доходи	44	4	15	11
Грошові доходи	35	5	17	10
- оплата праці	34	1	15	14
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	40	0	40	-18
- доходи від продажу сільгосподарської продукції	26	-8	35	4
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	38	17	15	9
- грошова допомога від родичів, інших осіб	41	1	17	21
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	14	20	20	4
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	-2	25	-4	33
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	37	25	-4	11

Інші надходження	94	-16	-17	22
------------------	----	-----	-----	----

Розраховано автором на основі даних [2]

Розрахунок структури сукупних доходів (див. рис. 2) демонструє, що основним ресурсом доходів є грошові доходи. Не зважаючи на кризу їх частка залишається достатньо високою (біля 90%), хоч дещо зменшується в 2009 р. Оплата праці формує приблизно половину доходів, та її частка залишається на рівні попередніх років. Частка соціальної допомоги, поточних трансфертів як другого за об'ємом ресурсу домогосподарств, зростає. Доходи від підприємницької діяльності, самозайнятості у структурі сукупних доходів нестабільні. В цілому можна відзначити відносну стійкість структури джерел. Ті зміни у структурі, що відбуваються, в цілому демонструють оптимізацію джерел формування доходів домогосподарств, свідчить про достатньо високий рівень самозабезпечення. Але, враховуючи вплив наслідків кризи, можна стверджувати, що сформована структура ресурсів є вимушеною відповідно фінансовому потенціалу держави в період антикризового управління.

Таблиця 2
Структура сукупних доходів ресурсів вітчизняних домогосподарств в 2008-2011 рр., %

Ресурси	2008	2009	2010	2011
Сукупні доходи	100	100	100	100
Грошові доходи	87,9	88,5	90,1	89,9
- оплата праці	49,4	47,9	47,9	49,3
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	5,3	5,1	6,2	4,6
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,3	2,9	3,4	3,2
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	23,1	26,0	25,9	25,5
- грошова допомога від родичів, інших осіб	6,8	6,6	6,7	7,3
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	4	4,6	4,8	4,5
Пільги та субсидії безготівково на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,5	0,6	0,5	0,6
Пільги безготівково на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,5	0,6	0,5	0,5
Інші надходження	7,1	5,7	4,1	4,5

Розраховано автором на основі даних [2]

Основним джерелом формування ресурсів домогосподарств є оплата праці. В 2008 р. середньомісячна заробітна плата становила 1806 грн. Темпи її приросту в 2007-2011 рр. (див. рис. 1) характеризуються стабільністю та відповідають темпам приросту мінімальної зарплати, прожиткового мінімуму, сукупних ресурсів домогосподарств. Окрім того, розрахунки демонструють, що приріст сукупних ресурсів домогосподарств в 2009-2011 рр. визначається, перш за все, динамікою саме заробітної плати.

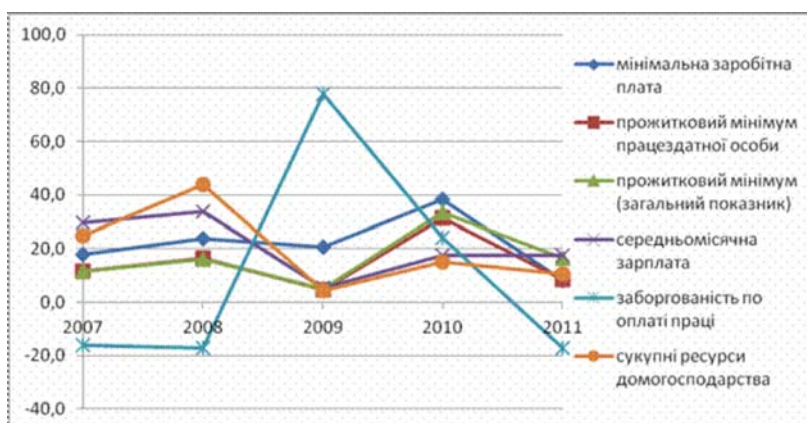

Рис. 1. Темпи приросту показників оплати праці і сукупних ресурсів домогосподарств в 2007-2011 рр.

Складено автором на основі даних за даними Державної служби статистики в Україні [2]

Динаміка реальної заробітної плати демонструє, що її рівень скоротився в 2009 р. в порівнянні з попереднім роком на 9,2%; в 2010 р. реальна зарплата збільшилася на 10,2%, але її темпи менше, ніж темпи зростання номінальної на 9,9%; в 2011 р. та 2012 р. реальна і номінальна зарплата відповідно зросли на 8,7% і 17,6% та 14,4% і 14,6%.

Аналіз динаміки заробітної плати в 2009 р. відповідно офіційним даним за видами економічної діяльності демонструє її відносне зростання за виключенням будівництва. В середньому по економіці в 2009 р. номінальна заробітна плата зросла на 4%, найбільше зростання спостерігалось в освіті і охороні здоров'я, рівень в яких один з найнижчих по економіці, та, окрім того, це види діяльності де оплата праці компенсується з державного бюджету. В 2010-2011 рр. приріст розміру зарплати в середньому по економіці становить 17%, в 2011 р. – 18%, в 2012 р. – 15%. Найбільше зростання в період 2010-2012 рр. демонструють охорона здоров'я та надання медичних послуг, освіта, сільське господарство, торгівля, тобто, по-перше, види діяльності з найнижчим рівнем оплати праці, по-друге, ті, які найбільш мобільні до зміни кон'юнктури (торгівля), по-третє, ті, що фінансуються державою. Зростання оплати праці в охороні здоров'я та наданні медичних послуг, окрім того, можна пояснити зростанням обсягу послуг, що надаються приватними клініками, санаторіями, де рівень оплати праці вищий, ніж в державних установах. Найменше зростають зарплати в будівництві, фінансовій діяльності, тобто саме в тих видах діяльності, що найбільше постраждали від кризи. Доцільно зауважити, що зростання зарплати також підтримується скороченням зайнятості: рівень безробіття в період 2009-2012 рр. становив в середньому 8,1%. Найбільше скорочення зайнятості спостерігається в освіті, фінансовій діяльності.

Регіональний аналіз демонструє, що найвищий рівень оплати праці спостерігається в столиці та найбільш промисловорозвинених та експортноорієнтованих областях, зокрема Донецькій, Дніпропетровській, Київській, Луганській, в яких рівень середньої зарплати перевищує рівень середньої по Україні (за 2012 р. 3026 грн. в місяць [2]).

Аналіз критичних складових конкурентоспроможності регіонів України [3] дозволяє стверджувати, що загальним для регіонів з найнижчим рівнем оплати праці є низький рівень розвитку інституцій та інфраструктури, низький рівень охорони здоров'я і початкової освіти, невисока ефективність ринку товарів і ринку праці, низький розвиток фінансових ринків (вид діяльності, для якої характерна найвища оплата праці). Такі чинники як інновації, продуктивність праці, рівень розвитку бізнесу мають менший вплив на рівень середньої зарплати та її зростання.

Відхилення середнього рівня зарплати жінок від чоловіків спостерігається в усіх видах діяльності. Найбільше чоловіки отримують в промисловості – на 44%, діяльності авіаційного транспорту – на 38%, в діяльності пошти та зв'язку – на 70%, в фінансовій діяльності – на 44%, наданні комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту – на 41%. Наявність диференціації можна пояснити тим, що керуючі посади пріоритетно займають чоловіки. Крім того, чоловіки виконують більш складну, важку роботу, що також підвищує рівень оплати їх праці.

Оплата праці в різних регіонах формує відмінну частку сукупних доходів домогосподарств. Найменша частка характерна для м. Київ, що свідчить про концентрацію інших доходів, зокрема від власності, підприємницької діяльності в столиці, найбільша характерна для АПК, Донецької, Закарпатської, Луганської

області.

Важливу роль у формуванні доходів домогосподарств в Україні, особливо регіонів заходу та сходу країни відіграють грошові перекази робочих мігрантів із-за кордону. Так у 2010 р. згідно дослідженням Світового Банку їх кількість досягла 6,6 млн. чоловік і становила 14,4% населення країни [4, с. 249]. В 2012 р. відповідно даним НБУ грошові перекази досягли 7,5 млрд. дол. США або 4,3% ВВП [5].

Якщо порівняти темпи зростання зарплати і продуктивності праці, то остання довгий час в Україні зростала повільніше, однак криза дещо змінила цю закономірність. Так в 2010-2011 р. продуктивність праці зростала випереджаючими темпами, однак непропорційно за видами економічної діяльності. Зокрема в 2011 р. приріст продуктивності праці випереджав в усіх сферах економіки за виключенням промисловості, будівництва, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, фінансової діяльності. В 2012 р. тенденція знову змінилась і в усіх видах діяльності, окрім будівництва, заробітна плата зростала випереджаючими темпами.

Доходи, сконцентровані у бюджеті домогосподарства, використовуються на задоволення конкретних потреб, що ототожнюється з витратами домогосподарств. За функціональним призначенням витрати класифікуються на: особисті споживчі витрати; податки та інші обов'язкові та добровільні платежі; грошові накопичення та заощадження.

Номинально сукупні витрати і заощадження домогосподарств в Україні в період з 2000 р. до 2012 р. в середньому зросли більше, ніж у 8 разів. Структура витрат домогосподарств в 2008-2012 рр. демонструє відносно стійку частку витрат, пов'язаних з поточним споживанням, податковими платежами. Динаміка інших елементів характеризується нестабільністю (див. табл. 4).

Таблиця 4
Структура витрат домогосподарств в 2008-2012 рр.

	2008	2009	2010	2011	2012
Витрати та заощадження, млн. грн.	29515	11678	23054	30856	18525
з них:	відсотків				
придбання товарів та послуг	82	79	76	82	84
доходи від власності (сплачені)	4	4	3	2	2
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	8	7	7	7	7
нагромадження нефінансових активів	3	1	2	2	1
приріст фінансових активів	3	8	12	7	6

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики в Україні [3]

Дані табл. 3 демонструють відносну стабільність податкових виплат домогосподарств у структурі сукупних витрат в 2008-2012 рр.

Таблиця 3
Структура податкових виплат домогосподарств у сукупних витратах в 2008-2012 рр., %

	2008	2009	2010	2011	2012
Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти у сукупних витратах і заощадженнях	8	7	7	7	7
з них:					
- поточні податки на доходи, майно тощо	69	69	69	72	72
- внески на соціальне страхування	18	18	18	16	16
- інші поточні трансферти	13	13	13	11	12

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики в Україні [3]

Основним податком з населення є податок з доходів фізичних осіб, який формує більше, ніж 15% доходів зведеного бюджету та 75% місцевих. За даними Міністерства доходів і зборів України надходження податків до Зведеного бюджету від фізичних осіб в 2012 р. становили 74,1 млрд. грн., що на 17,0% (або на 10,7 млрд. грн.) більше, ніж за попередній рік, зокрема: 91,9% - від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), 1,9% - від плати за землю, 1,2% - від ПДВ, 3,6% - єдиного податку з фізичних осіб – ЄГД. [6].

Аналіз структури сукупних витрат домогосподарств в період 1999-2011 рр. дозволяє виявити скорочення частки витрат на продукти харчування, зростання частки витрат на непродовольчі товари і неспоживчі витрати. В цілому це є позитивним і свідчить про формування виваженої фінансової поведінки домогосподарств відповідно умовам ринку. Однак в 2008-2012 рр. частка витрат на продукти харчування, алкогольні напої, тютюнові вироби, непродовольчі товари зростають, що в цілому відображає зниження реальних доходів домогосподарств в результаті кризи, що, окрім того, обумовлює зростання витрат за рахунок заощаджень.

Структура витрат домогосподарств, як і доходів, відрізняється в залежності від регіону, сфери зайнятості, місця розташування домогосподарства. Так статичні дані свідчать не лише про те, що сукупні витрати домогосподарств в сільській місцевості менше, ніж у місті, менше й витрати у грошовій формі. Окрім того сільські домогосподарства витрачають менше на продукти харчування (на 9,5%), менше на житло та комунальні послуги (на 3,3%), на непродовольчі товари (на 6,3%), відпочинок та культуру (на 1,4%), на охорону здоров'я витрачають практично однаково. Рівень заощаджень сільських домогосподарств вищий на 2,5%. В сукупності це підтверджує факт, відповідно Енгелю, що рівень реальних доходів домогосподарств в сільській місцевості нижче, ніж у місті. Окрім того більш високий рівень заощаджень може свідчити про нестабільність грошових доходів, менший рівень тінювих доходів.

В цілому в посткризовий період частка витрат на заощадження знижується (див. табл. 5), населення демонструє пасивну фінансову поведінку, невисоку схильність до заощаджень (див. табл. 6). За офіційними даними в 2012 р. тільки 6,2% загальних доходів населення було спрямоване на приріст фінансових активів та 1,3% на накопичення нефінансових активів, тобто 7,5% доходів населення склали активи заощадження. [2]).

Таблиця 5
Структура витрат домогосподарств в Україні в 2007-2011 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	1722,0	2590,4	2754,1	3072,7	3456,0
Споживчі сукупні витрати	90,0	86,2	87,8	90,0	90,2
Неспоживчі сукупні витрати	10,0	13,8	12,2	10,0	9,8

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики в Україні [2]

Таблиця 6
Гранична схильність до споживання і заощадження населення України в 2007-2012 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
MPC	0,974	0,979	0,432	0,617	1,298	1,065
MPS	0,026	0,021	0,568	0,383	-0,298	-0,065

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики в Україні [2]

Темпи приросту заощаджень, фінансових активів, накопичення нефінансових активів в період 2007-2012 рр. в цілому демонструють нестійку динаміку, у тому числі по відношенню до сукупних доходів. В цілому за період ліній тренду демонструють зниження приросту показників по усім елементам заощаджень: найбільше знизилася нагромадження нефінансових активів. Це можна пояснити наслідками фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., впливом окремих пропозицій та рішень уряду, зокрема пропозиції щодо впровадження податку на готівкові операції обміну валюти, обмеження розрахунків готівковими за товари,

послуги, введення спецмита на ввіз легкових автомобілів у квітні 2013 р.

Основною організованою формою заощаджень домогосподарств в Україні залишаються депозити. Якщо в 2009 р. їх обсяг скоротився, то в 2010 р. знову спостерігаються зростання (див. рис. 7). Найбільш стабільно зростають депозити в іноземній валюті та депозити на поточних банківських рахунках. Депозити більше одного року значно скоротилися в період кризи 2009 р., відновивши позитивну динаміку зростання в 2010 р.

Таблиця 7
Депозити домогосподарств в 2002-2012 рр., млн. грн.

Рік	Депозити всього	Депозити в нац. валюті	Депозити в ін. валюті	Депозити на вимогу	Депозити до одного року	Депозити більше одного року
2 008	217 860	110 016	107 844	40 578	55 878	121 404
2 009	214 098	160 530	113 016	57 265	98 157	58 676
2 010	275 093	142 924	132 169	66 164	99 966	108 963
2 011	310 390	160 530	149 860	70 921	104 440	135 030
2 012	369 264	186 772	182 493	77 153	125 560	166 552

Джерело: сформовано автором за даними Національного банку України [7]

Структура депозитів домогосподарств у розрізі валют демонструє, що зростає частка депозитів в іноземній валюті. Це є результатом пропозиції уряду введення податку на продаж готівкової валюти, очікування девальвації національної валюти, зменшення депозитів в національній валюті в 2010 р.

Аналіз депозитів домогосподарств за регіонами демонструє, що третина усіх депозитів сконцентрована в м. Київ і Київській області (34,2 %). На другому місці – Донецька область – 9,8%, на третьому – Дніпропетровська – 8,7%, на четвертому – Одеська – 5,3%, на п'ятому – Харківська – 5,2%, на шостому – Львівська – 4,9%. В цих областях-лідерах сконцентровано 98% усіх депозитів домогосподарств України.

Розподіл депозитів між регіонами в іноземній валюті демонструє дещо вищий рівень концентрації – 72,5%, з них м. Київ і Київська область – 38,9%, Донецька область – 8,9%, Дніпропетровська – 8,1%, Одеська – 6,8%, Львівська – 5,3%, Харківська – 4,8%. В залежності від строку депозиту найбільшу концентрацію демонструють депозити на поточних рахунках (80,9 %, з яких 50,5% - в м. Київ і Київській області) і депозити більше двох років (91,3%, з яких в м. Київ і Київській області – 68,2%).

Із розрахунку на душу постійного населення рівень концентрації депозитів домогосподарств значно нижче. Так, при середньому депозиті на душу постійного населення в 8,9 тис. грн., в м. Київ депозит становить 30,4 тис. грн., в Дніпропетровській області – 10,9 тис. грн., в Донецькій області – 9,1 тис. грн., в Одеській – 9,0 тис. грн., в Львівській – 7,8 тис. грн., в Харківській – 7,6 тис. грн., Запорізькій – 7,5 тис. грн., АРК – 7,3 тис. грн., Полтавській – 7,2 тис. грн. В інших областях депозит становить 5 тис. грн. і менше. Більше іноземній валюті при здійсненні депозиту довіряють домогосподарства Одеської області (57 %), практично однаково іноземній і національній валюті довіряють домогосподарства м. Київ і Київської області, всі інші – переважно довіряють гривні (Кіровоградська і Луганська області - (70%)). Найвищий рівень заощаджень до одного року в Рівненській, Луганській, Житомирській, Вінницькій областях (біля 40%), Найвищий рівень депозитів більше одного року демонструють Дніпропетровська, Івано-Франківська, Харківська, Чернігівська області – понад 50%.

Депозити домогосподарств в умовах ринкової економіки повинні трансформуватися в інвестиційні ресурси. Однак розрахунок ефективності використання депозитів в Україні демонструє вкрай низьку їх ефективність – частка валового нагромадження основного капіталу в загальних заощадженнях на протязі останніх років складає лише біля 25 %. Квазізаощадження, до яких можна віднести цінні папери, зокрема акції, облігації, похідні цінні папери, для переважної більшості вітчизняних домогосподарств недоступні. Це обумовлено тим, що рівень розвитку фінансового посередництва вкрай низький, потребує відволікання значної суми грошових коштів, характеризується низьким рівнем грамотності, компетентності прийняття фінансових рішень. Якщо в умовах розвиненого ринку, заощадження в цінні папери носять довгостроковий характер, то в Україні на даному етапі розвитку фінансового ринку це не можливо. При прогнозі зростання фондового ринку України в 2013 р. на 10% [8] в порівнянні з іншими фінансовими актами - об'єктами заощаджень купівля цінних паперів є непривабливим. Більш-менш доступним квазізаощадженням є купівля дорогоцінних металів, зокрема золота.

Розрахунки очікуємої доходності заощаджень у фінансові активи демонструє привабливість з точки зору доходності депозитів у гривні та золото. Вкладення в золото і долари підвищують свою привабливість при умові зростання курсу долара США до 9 гривень.

Рівень неорганізованих заощаджень домогосподарств в Україні, не зважаючи на відносне скорочення на користь квазізаощаджень, залишається вкрай високим. Про це свідчить статистика грошових коштів, які знаходяться «на руках» населення. За розрахунками уряду України на руках населення сьогодні знаходиться більше 100 млрд. дол. США [9]. Ще в середині 2009 р. за даними АУБ на руках населення знаходилось 40-60 млрд. дол. США. [10]

Офіційна статистика [7] також свідчить, що основну частку кредитів домогосподарств в Україні становлять споживчі: в 2007 р. – 72%, 2008 р. – 66%, 2009 р. – 57 %, в 2010 р. – 59%, 2011 р. – 63%, 2012 р. – 67%. Можна спостерігати, що зі збільшення капіталізації банківської системи та стабілізацією економічної, політичної ситуації частка споживчих кредитів зменшується й збільшується частка іпотечних кредитів, кредитів на розвиток власної справи. Саме таку тенденцію характеризує динаміка частки іпотечних кредитів в загальній сумі в Україні, яка становила в 2007 р. 46 %, в 2008 р. – 51%, 2009 р. – 55%, в 2010 р. – 53%, 2011 р. – 48%, 2012 р. – 34 %. Крім того зі стабільністю національної економіки та фінансової системи змінюється структура споживчих кредитів, зокрема збільшується частка кредитів домогосподарств на більш коштовні товари, товари тривалого використання. Саме це можна спостерігати з кредитами на автомобілі – 2007 р. – 12%, 2008 р. – 16,5%, 2009 р. – 14 %, 2010 р. – 12%, 2011 р. та 2012 р. – 12%.

Аналіз кредитів домогосподарств у розрізі валют демонструє, що до кризи 2008-2009 рр. кредити в іноземній валюті були найпривабливішими для населення. Це було пов'язано зі стабільністю курсу іноземної валюти до національної, доступністю валютних ресурсів в результаті експансії іноземного банківського капіталу в Україну, відносно низьких ставок відсотку по валютним кредитам. Криза в наслідок якої вкрай негативно проявились валютні ризики призвела до суттєвого зростання проблемних кредитів домогосподарств. Це значно скоротило попит на кредити в іноземній валюті. Окрім того, в межах антикризових заходів частину з них комерційні банки перевели в національну валюту. Обмеження на видачу валютних кредитів домогосподарствам вів і НБУ, що значно скоротило їх частку. Частка кредитів в іноземній валюті сьогодні становить 42%, що відповідає частці депозитів домогосподарств в іноземній валюті (49%). Переважна частина кредитів в іноземній валюті використовується домогосподарствами для придбання, будівництва, реконструкції нерухомості (92%), у формі іпотечних кредитів (90%).

В регіональному розрізі лідерами по залученню домогосподарствами банківських кредитів є ті ж області, що і є лідери за депозитами: м. Київ і Київська область, Донецька, Дніпропетровська, Харківська, Одеська, які в сукупності сконцентрували 64 % кредитів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження демонструють, що основним джерелом формування грошових доходів домогосподарств в Україні є оплата праці. В період нестабільності її частка зростає. Також в цей період зменшуються реальні доходи, зростає частка соціальної допомоги, поточних трансфертів. Темпи приросту заробітної плати як основного елементу доходів залежить, перш за все, від мінімальної зарплати, прожиткового мінімуму, та не залежить від продуктивності праці, яка в Україні є вкрай низькою та нерівномірною за регіонами, видами економічної діяльності. Дослідження дозволяють виявити, що основними чинниками ризику втрати доходу домогосподарств в Україні є погіршення результатів фінансово-економічної діяльності в результаті зниження ділової активності, нестабільності; погіршення умов ведення бізнесу; неефективність ринків товарів, праці, фінансових; зміна соціально-економічної політики держави.

Аналіз витрат домогосподарств демонструє, що результатом впливу кризи 2008-2009 рр. стало зростання споживчого використання доходів, яке до цього поступово зменшувалося. В той же час аналіз демонструє відносно оптимізацію структури сукупних витрат домогосподарств: виявлено скорочення частки витрат на продукти харчування, зростання частки витрат на непродовольчі товари і неспоживчі витрати; змінюється структура споживання продуктів харчування у бік збільшення «нормальних» товарів; зростає рівень забезпеченості непродовольчими товарами тривалого використання. Однак якісно структура все ще залишається далекою від досконалої. Рівень заощаджень все ще є вкрай низьким, не залежить від ставки відсотку, тобто прибутковості. Найбільшу схильність до заощадження демонструють домогосподарства з невисоким рівнем доходу, значна частина заощаджень пов'язана з відкладеним споживанням, на заощадження сильно впливають очікування, пов'язані з макроекономічною і політичною нестабільністю.

Отже, в цілому можна констатувати низький рівень активності домашніх господарств в Україні, ірраціональний характер поведінки, переважний вплив на прийняття фінансових рішень макроекономічних чинників. В цілому слід зазначити низький рівень схильності до заощаджень, що несе негативний вплив на інвестиційний потенціал заощаджень і ефективність, доцільність споживчих витрат. Це можна пояснити рядом причин, зокрема, по-перше, низьким рівнем розвитку

інфраструктури фінансового ринку, фінансового посередництва в цілому, по-друге, низьким рівнем довіри населення до фінансово-кредитної сфери, держави, уряду; по-третє, тривалою соціально-економічною і політичною нестабільністю; в-четвертих, низькою фінансовою грамотністю, по-п'яте, недостатнім державним стимулюванням ощадної та інвестиційної поведінки населення.

Список літератури

1. «Тінь» над українською економікою збільшилася. // Економічна правда. – 3.08.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2009/08/3/202428/>
2. Статистична інформація. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. Назустріч економічному зростанню та процвітання. – К.: Фонд ефективного управління. – 228 с.
4. Migration and Remittances Factbook 2011. Second Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfw4a.org/documents-details/migration-andremittances-factbook-2011-second-edition.html>.
5. Огляд приватних грошових переказів в Україну. // <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73841>
6. Підсумки роботи Департаменту за 2012 рік. - Міністерство доходів і зборів України. // <http://minrd.gov.ua/dodatкова-informatsiya/eksklyuziv-vid-departamenti/departament-opodatkuvannya-2/povidomlennya-/print-82113.html>
7. Статистика. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674
8. Нікітченко І. У що вкладати гроші в 2013 році. // PROSTOBANK.UA - 04.01.25013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/finansoviy_gid/investitsiyi/statti/u_scho_vkladati_groshi_v_2013_rotsi
9. Арбузов подсчитал, сколько денег на руках у населения. – 12.04.2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finance.liga.net/personal/2013/4/12/news/33595.htm#>
10. Українці держат на руках 40-60 млрд. доллара. // Комерсант.biz. – 29 марта 2009. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [korrespondent.net > ...ukraincy-derzhat...mlrd-dollarov](http://korrespondent.net/...ukraincy-derzhat...mlrd-dollarov)

References

1. Ekonomichna pravda (2009), “Shadow” above Ukrainian economy has increased”, available at: <http://www.epravda.com.ua/news/2009/08/3/202428/> (Accessed 28 September 2011).
2. State Statistics Committee of Ukraine (2013), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 28 September 2013).
3. Fond efektyvne upravlinnia (2012), *Zvit pro konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrainy 2012. Nazustrich ekonomichnomu zrostantniu ta protsvitanniu* [Report on the competitiveness regions of Ukraine in 2012. Towards the economic growth and prosperity], Fond efektyvne upravlinnia, Kyiv, Ukraine.
4. Making Finance Work for Africa (2012), “Migration and Remittances Factbook 2011”, 2nd ed, , available at: <http://www.mfw4a.org/documents-details/migration-andremittances-factbook-2011-second-edition.html> (Accessed 28 September 2013).
5. National bank of Ukraine (2012), “Review of private money transfers into Ukraine”, available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73841> (Accessed 28 September 2013).
6. Ministry of Revenue and Duties of Ukraine (2012), Results work of the Department in 2012, available at: <http://minrd.gov.ua/dodatкова-informatsiya/eksklyuziv-vid-departamenti/departament-opodatkuvannya-2/povidomlennya-/print-82113.html> (Accessed 28 September 2013).
7. National bank of Ukraine, Statistics, available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674 (Accessed 28 September 2013).
8. Nikitchenko, I. (2013), “Where to invest money in 2013”, *Prostobank*, available at: http://ua.prostobank.ua/finansoviy_gid/investitsiyi/statti/u_scho_vkladati_groshi_v_2013_rotsi (Accessed 28 September 2013).
9. LIGA (2013), “Arbuzov calculated how much money held by the public”, available at: <http://finance.liga.net/personal/2013/4/12/news/33595.htm#> (Accessed 28 September 2013).
10. Korrespondent (2009), “Ukrainians are holding their 40-60 billion dollars”, available at: <http://korrespondent.net/business/economics/787618-ukraincy-derzhat-na-rukah-40-60-mlrd-dollarov> (Accessed 28 September 2013).

Стаття надійшла до редакції 31.08.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"